

Bezpieczeństwo narodowe jako zbiór wartości wewnętrznych państwa

Mirosław Karwan*

Bezpieczeństwo państwa to stan uzyskany w wyniku zorganizowanej ochrony i obrony przed możliwymi zagrożeniami, wyrażony stosunkiem potencjału obronnego do skali zagrożeń. W sferze zainteresowania każdej władzy i administracji państwowej jest utrzymywanie bezpieczeństwa narodowego na możliwie najwyższym poziomie. Głównym przedmiotem strategii i polityki bezpieczeństwa jest rozwijanie i regulowanie stosunków z innymi państwami. Prowadząc politykę zagraniczną każde państwo kieruje się trzema głównymi cechami: zapewnieniem bezpieczeństwa państwa, wzrostem jego siły i rozwoju oraz wzrostem pozycji międzynarodowej.

Poprzez analizę bezpieczeństwa jako stanu, który daje poczucie pewności i gwarancje jego zachowania oraz szansę na doskonalenie, a także jako jedną z podstawowych potrzeb człowieka, tj. sytuacji odznaczającej się brakiem ryzyka utraty czegoś, co człowiek szczególnie ceni, np.: zdrowia, pracy, szacunku, uczuć, dóbr materialnych itp. – pokazano jakie czynniki mają największy wpływ na bezpieczeństwo jednostki zamieszkującej w danym kraju, w określonych warunkach społeczno-politycznych, o konkretnym położeniu geopolitycznym. Ponadto dowiedziono, że każde państwo powinno stać na straży przestrzegania podstawowych wartości społecznych.

---

* dr Henryk Mirosław Karwan, Wyższa Szkoła Bankowa w Gdańsku

10.1. Znaczenie bezpieczeństwa w rozwoju człowieka

Od najdawniejszych czasów życia człowiek szukał schronienia oraz chciał się czuć bezpieczny, był i jest częścią przyrody i uczył się od niej. Jego głównym zajęciem było zdobywanie pożywienia. Jadłospis człowieka pierwotnego był bardzo skromny i składał się przede wszystkim z roślin, owoców, nasion, korzonków, owadów i ptasich jaj. Gdy nauczył się polować, wykorzystywał każdą część zdobytej zwierzyny. Mięso stanowiło podstawę wyżywienia, skóry przeznaczal na posłanie, okrycia, pojemniki, z kości i poroża wyrabiał broń i narzędzia, z pozostałych części amulety i ozdoby. Człowiek pierwotny żył na otwartej przestrzeni. Prowadził koczowniczy tryb życia. Bardzo często, szczególnie w poszukiwaniu pożywienia, przenosił się z jednego miejsca w inne. Z biegiem czasu zaczął chronić się w jaskiniach, gdzie czuł się pewnie. Następnie nauczył się budować szałas i ziemianki. Udoskonalał narzędzie do polowań, zabijał coraz więcej dzikich gatunków zwierząt. Zaczął trudnić się rybołówstwem. Taka obfitość pożywienia spowodowała, że człowiek mógł zostać w jednym miejscu nawet kilka miesięcy. W momencie, gdy ludzie nauczyli się budować szałas, nie byli zdani tylko na przychylność natury. Powoli zaczęli również oswajać zwierzęta: psy, wilki, owce, kozy, krowy. Zaczęli interesować się rolnictwem. Gromadząc zapasy żywności i broni mogli przetrwać przez dłuższy czas, a zbierając się w grupy plemienne mogli stawić czoła nie tylko dzikiej zwierzynie, ale również innym – atakującym ich grupom. Z czasem powstawały osady, wioski, miasta oraz państwa. Zapewnienie przetrwania było i jest podstawą bezpieczeństwa, ponieważ zapewnienie ciągłego, nienaruszalnego przetrwania człowieka stanowi warunek konieczny do swobodnego jego rozwoju. Przez swobodę rozwoju, w kontekście bezpieczeństwa, można ogólnie rozumieć także warunki ochrony i obrony wartości i interesów człowieka, które umożliwiają, co najmniej dorównywanie – w szeroko rozumianym postępie cywilizacyjnym – innym (otaczającym) ludziom.

W starożytności na oznaczenie organizacji państwowej we współczesnym rozumieniu używano różnych słów. Grecy mówili *polis*. Słowo to oznaczało relatywnie niewielką wspólnotę terytorialną o mniej lub bardziej stabilnym ustroju politycznym. Polis oznaczało zarówno kilka wsi działających w ramach niezależnej wspólnoty, jak również rozwinięte struktury administracyjne, tak jak (w pewnych okresach) Ateny, Sparta czy Macedonia. Rzymianie na określenie swojego państwa używali pojęć *civitas* (oznaczający *wspólnotę* lub *miasto*) lub *republika* (*rzecz wspólna*, czyli *rzeczypospolita*). Wskutek rozwoju terytorialnego pojawiło się pojęcie *imperium*, oznaczające obszar pod władzą Rzymu [Chomonicik, Grzonka, Korybski, Szynowski, 2012, s. 9].

Słowo oznaczające państwo we współczesnym rozumieniu pojawiło się dopiero w okresie renesansu. Pojęciem tym było *los tato* pochodzące od łacińskiego *status* [Chomoncik, Grzonka, Korybski, Szynowski, 2012, s. 9]. Obecnie definiujemy państwo, jako szczególną wspólnotę ludzi, zamieszkującą na jakimś wyodrębnionym terytorium oraz podległą władzy zwierzchniej ukształtowanej w ramach tej współpracy, [Chomoncik, Grzonka, Korybski, Szynowski, 2012, s. 12]. Każde państwo ma charakter przymusowy – gdyż tylko państwo może swobodnie korzystać z przymusu fizycznego na swoim terytorium. Pierwszym elementem przymusowości jest przynależność do państwa – nie jest ona, co do zasady dobrowolna. Zdecydowana większość ludzi przynależy do jakiegoś państwa – tę więź pomiędzy państwem i członkami wspólnoty nazywamy obywatelstwem. W XIX i XX stuleciu system państw rozszerzył się, obejmując cały obszar ziemi. Świat państw jest zasadniczo światem terytoriów, sposobem politycznego uporządkowania zaludnionych obszarów ziemi, szczególnym rodzajem organizacji politycznej o charakterze terytorialnym, którą tworzą liczne rządy niezależne od siebie nawzajem z prawnego punktu widzenia. Jedynym wielkim terytorium niebędącym państwem jest Antarktyka, zarządzana przez konsorcjum państw. W celu zrozumienia roli stosunków pomiędzy poszczególnymi państwami nieodzowna jest świadomość tego, na czym polega życie w państwach? Co się z nim wiąże? Jak bardzo jest ważne? Jak należy je postrzegać? [Zięba, 1989, s. 40-50].

W odpowiedzi na te pytania pomocna może okazać się analiza naszego codziennego życia, jako obywateli konkretnych państw i ustalenie, czego na ogół oczekujemy od państwa. Można wymienić przynajmniej pięć podstawowych wartości społecznych, na których straż, w powszechnym mniemaniu, powinny stać państwa. Są to: *bezpieczeństwo, wolność, ład, sprawiedliwość i dobrobyt*. Te wartości społeczne mają dla ludzkiego życia znaczenie tak fundamentalne, że powinny być w ten, czy inny sposób chronione i gwarantowane przez państwo. *Bezpieczeństwo* jest jednym z najpowszechniej stosowanych pojęć w życiu codziennym oraz organizacji i funkcjonowaniu społeczeństwa, państwa, a także w nauce. W znaczeniu ogólnospołecznym obejmuje zabezpieczenie takich potrzeb, jak: *istnienie, przetrwanie, pewność, stabilność, całość terytorialną, tożsamość, niezależność, ochronę, spokój, posiadanie, poziom i jakość życia* [Zięba, 1989, s. 50].

Bezpieczeństwo w sensie etymologicznym wywodzi się od łacińskiego *sine cura* – w czasach starożytnego Rzymu oznaczało polityczną stabilność. Współcześnie – *bezpieczeństwo* – jest traktowane, jako stan pewności, spokoju, zabezpieczenia, braku zagrożenia oraz ochrony przed nim [Szubrycht, 2006, s. 87, *Słownik...*, 2002]. Dlatego *bezpieczeństwo* jest naczelną potrzebą człowieka i grup społecznych, a jednocześnie najważniejszym ich celem [Stańczyk, 1996, s. 8]. Odnosi się do procesów zaspokajania potrzeb podmiotów, a zara-

zem jest podstawą funkcjonowania państwa i sprawuje nadrzędną rolę w jego działalności. Zagrożenie bezpieczeństwa zawsze może się pojawić niespodziewanie i to niezależnie od podjętych działań wyprzedzających związanych z pozyskiwaniem wiedzy o źródłach ich powstawania. Przeciwdziałanie zagrożeniom jest skierowane do wewnątrz, jak i na zewnątrz struktury organizacyjnej narodu czy społeczeństwa. Wyodrębnia się trzy jego wymiary: podmiotowy, przedmiotowy oraz funkcjonalny (procesualny), rozumiany jako proces zmierzający do budowania pewności przetrwania, posiadania i swobód rozwojowych, [Zięba, 2008, s. 15].

W wymiarze podmiotowym wyróżnia się bezpieczeństwo narodowe i bezpieczeństwo międzynarodowe, w tym globalne i regionalne, które są ściśle ze sobą powiązane. Kryterium podmiotowe zakłada ponadto, że bezpieczeństwo regionalne dzieli się na bezpieczeństwo wewnętrzne i zewnętrzne. Podstawowym celem wszystkich podmiotów stosunków międzynarodowych jest dążenie do uzyskania pewności istnienia i przetrwania oraz zmierzanie do przewyższania wszystkich zagrożeń. Jak zawsze podmiotem bezpieczeństwa jest człowiek wraz z jego wartościami (materialnymi i narodowymi), traktowany jako jednostka społeczna, a także jako określona zbiorowość społeczna o różnym charakterze więzi i uwarunkowaniach organizacyjnych, które zwykle dotyczą [Kukułka, 1994, s. 40-41]:

- 1) człowieka jako jednostki ludzkiej posiadającej system właściwych sobie wartości, które z jego punktu widzenia wymagają stosownej ochrony i obrony,
- 2) człowieka jako grupy ludzi o różnej skali wartości, począwszy od rodziny, a na społeczności międzynarodowej kończąc,
- 3) sformalizowanych i terytorialnie rozpoznawanych struktur organizacyjnych, takich jak np.: gmina, powiat, województwo, państwo, grupa państw.

Z podmiotowego charakteru bezpieczeństwa narodowego wynika, że każda jednostka posiadająca własne interesy może być podmiotem bezpieczeństwa. Mogą to być pojedynczy ludzie, różne grupy społeczne oraz naród. Wobec tego wyróżnia się bezpieczeństwo indywidualne (personalne), bezpieczeństwo grupowe oraz bezpieczeństwo narodowe (państwowe) [Nowak, Nowak, 2011, s. 23]. Przedmiotową strukturę bezpieczeństwa narodowego określa rodzaj zagrożeń (grup zagrożeń). W wymiarze przedmiotowym bezpieczeństwa narodowego można wyróżnić: *bezpieczeństwo ekonomiczne, bezpieczeństwo militarne, bezpieczeństwo społeczne, bezpieczeństwo ekologiczne, bezpieczeństwo kulturowe, bezpieczeństwo informacyjne i inne*. W dzisiejszych czasach na bezpieczeństwo państwa niewątpliwym wpływ ma również *międzynarodowy terroryzm i postępująca globalizacja*.

10.2. Znaczenie bezpieczeństwa ekonomicznego państwa

W literaturze przedmiotu spotykamy wiele definicji *bezpieczeństwa ekonomicznego*, można przytoczyć kilka. *Bezpieczeństwo ekonomiczne państwa* jest to względnie zrównoważony endo i egzogenicznie stan funkcjonowania gospodarki narodowej, w którym występujące ryzyko zaburzeń równowagi utrzymane jest w wyznaczonych i akceptowalnych normach organizacyjno-prawnych oraz zasadach współżycia społecznego [Raczkowski 2012, s. 81].

Bezpieczeństwo ekonomiczne jest to taki stan rozwoju krajowego systemu gospodarczego, który zapewnia wysoką sprawność jego funkcjonowania – poprzez należyte wykorzystanie wewnętrznych czynników rozwoju – oraz zdolność do skutecznego przeciwstawienia się zewnętrznym naciskom, mogącym doprowadzić do zaburzeń rozwojowych [Stachowiak 1994, s. 189]. *Bezpieczeństwo ekonomiczne* jest to niezakłócone funkcjonowanie gospodarek, to znaczy utrzymanie podstawowych wskaźników rozwojowych oraz zapewnienie komparatywnej równowagi z gospodarkami innych państw, [Książkowski, 2011, s. 32]. *Bezpieczeństwo ekonomiczne* oznacza warunki harmonijnego rozwoju, pozwalającego budować zrównoważony dobrobyt obywateli państwa. W ujęciu makroekonomicznym bezpieczeństwo to stabilność zatrudnienia, niski poziom bezrobocia, przewidywalne perspektywy rozwoju gospodarki, charakteryzujące się płynnością finansową. W ujęciu mikroekonomicznym to wypłacalność gospodarstwa domowego lub przedsiębiorstwa. W obu przypadkach chodzi o możliwość równoważenia zobowiązań w stosunku do potrzeb w średnim okresie [Raczkowski, Żukrowska, Żuber, 2013].

Analizując stan i rozwój *bezpieczeństwa ekonomicznego* kraju, nie sposób pominąć znaczenia *polityki gospodarczo-obronnej państwa*. Kategoria ta ma złożoną postać i można ją zinterpretować w następujący sposób. *Polityka gospodarczo-obronna* jest sztuką zarządzania gospodarką obronną w taki sposób, aby łączyć realizację celów oraz zadań obronnych i ekonomicznych, [Stankiewicz 1993, s. 27]. *Polityka gospodarczo-obronna* zawsze powinna być zbieżna z doktryną polityczną, gospodarczą i obronną państwa. Ta zaś, powinna wynikać ze strategii bezpieczeństwa narodowego.

10.3. Znaczenie bezpieczeństwa militarnego

Na przestrzeni dziejów bezpieczeństwo opierało się głównie na sile militarnej. To właśnie ona stanowiła fundament bezpieczeństwa imperiów, królestw, księstw, a później państw narodowych. Budowie siły wojskowej podporządkowane były także istotne obszary, takie jak zasoby naturalne, potencjał demo-

graficzny, zaawansowanie naukowo-techniczne itp. Apogeum tego zjawiska było obserwowane w czasie dwóch wojen światowych w XX w., a później w dwubiegunowym systemie ładu światowego, charakteryzującego się wyścigiem zbrojeń i zimną wojną. Jego rozpad sprawił, że zostały „odmrożone” wielopłaszczyznowe potrzeby i interesy państw narodowych, ponownie pojawiły się stare problemy i konflikty, a w ślad za tym nowe formy i typy zagrożeń [Materiały BBN, 2012]. Zasadniczo urzeczywistniły się one nie tyle w zewnętrznym, ile w wewnętrznym wymiarze. Spadło prawdopodobieństwo groźby wybuchu konfliktu na dużą skalę, natomiast wzrosło zagrożenie sporami wewnętrznymi o charakterze etnicznym, kulturowym i religijnym. Efektem tych zmian była redefinicja zagrożeń, która przesunęła punkt ciężkości z klasycznych niebezpieczeństw militarnych, występujących głównie pod postacią agresji zbrojnej, w kierunku zagrożeń pozamilitarnych.

Z tego wynika, że bezpieczeństwo współczesnych państw to stale poszerzający się zespół wartości, podlegających ochronie za pomocą wzbogacającego się instrumentarium środków owe wartości zabezpieczających [Kuźniar 1992]. Dlatego, jest to główny powód pojawienia się w ostatnich latach nowych aspektów bezpieczeństwa wynikających z szerokiego rozpatrywania innych obszarów bezpieczeństwa: *energetycznego, żywnościowego, kulturowego*.

Niezależnie od tych przemian, *bezpieczeństwo militarne* posiada w literaturze wiele definicji, z których wybrano kilka, a ich treść przytoczono poniżej. *Bezpieczeństwo militarne* jest postrzegane jako brak zagrożeń użyciem zorganizowanej siły i przemocy dla celów politycznych. Oznacza zapewnienie obrony interesów państwa w wypadku konfliktu zbrojnego czy wojny. Przynajmniej gwarancji przetrwania narodu i państwa. To stan, w którym prawdopodobieństwo wojny jest sprowadzone do minimum w następstwie braku istotnych powodów do użycia siły wojskowej lub przywrócenia równowagi sił, a także w następstwie przedsięwzięć odwracających lub planujących zagrożenia militarne [Nowakowski 2009, s. 97]. *Bezpieczeństwo militarne* to również stan uzyskany w rezultacie utrzymywania odpowiednio zorganizowanych i wyposażonych sił zbrojnych oraz zawartych sojuszków wojskowych, a także posiadania koncepcji strategicznej wykorzystania będących w dyspozycji sił stosownie do zaistniałej sytuacji, [Słownik terminów..., 2002, s. 16]. *Bezpieczeństwo militarne* jest także nadrzędnym celem działań w obszarze bezpieczeństwa militarnego zachowując gotowość do obrony terytorium i niepodległości państwa oraz sojuszników, eliminacja zagrożeń o charakterze zbrojnym, a także przeciwdziałanie ewentualnym, niekorzystnym zmianom równowagi wojskowej w regionie. Dla przykładu, Polska buduje swoją politykę obronną w powiązaniu z zasadą solidarności i lojalności sojuszniczej [Strategia bezpieczeństwa..., 2007, s. 14]. *Bezpieczeństwo militarne* to potencjał obronny połączony z układami sojuszniczymi, zapewniającymi skuteczne odstraszanie potencjalnego napastnika

[Nowak 2006, s. 7]. *Bezpieczeństwo militarne* to pewna część bezpieczeństwa państwa w wymiarze międzynarodowym, wyrażająca stan stosunków międzynarodowych, które są determinowane skalą, zakresem i charakterem przemocy zbrojnej stosowanej lub jaka może być zastosowana w celu ograniczenia suwerenności, naruszenia integralności terytorialnej lub pozbawienia niepodległości państwa, ze strony środowiska międzynarodowego. Czynnikiem środowiska międzynarodowego przeciwdziałającym stosowaniu i możliwościom zastosowania przemocy zbrojnej przeciwko państwu oraz czynnikami międzynarodowymi przeciwdziałającym stosowaniu przemocy zbrojnej między podmiotami międzynarodowymi [Przewodzki 1997, s 23].

Priorytet *bezpieczeństwa militarne*go, mimo zmieniającej się sytuacji międzynarodowej, pozostaje nadal niezachwiany. Chociaż we współczesnym świecie możliwości wykorzystania siły zmniejszają się, to w przypadku zasadniczych interesów narodu, brana jest ona pod uwagę jako podstawowy środek ich zapewnienia. Powszechnie uznaje się, że w celu zapewnienia bezpieczeństwa terytorialnego i narodowej niezależności, posiadanie siły militarnej jest niezbędne. U źródeł tego przekonania leży brak wiary w skuteczność innych metod zapewnienia bezpieczeństwa terytorium państwa bądź jej odzyskania. Aspekty wojskowe nie wyczerpują jednak istoty sprawy i same w sobie nie są w stanie skutecznie zapewnić bezpieczeństwa. Porównywanie potencjałów wojskowych państw nie jest podstawą do orzekania o stanie ich bezpieczeństwa [Wojnarowski, Babula, ZUMS BN].

Zgodnie z powyższymi poglądami, Siły Zbrojne RP w przypadku zagrożenia bezpieczeństwa państwa utrzymują gotowość do realizacji trzech rodzajów misji [SO RP, 2009]:

- 1) zagwarantowanie obrony państwa i przeciwstawienie się agresji,
- 2) udział w procesie stabilizacji sytuacji międzynarodowej oraz w operacjach reagowania kryzysowego i humanitarnych,
- 3) wspieranie bezpieczeństwa wewnętrznego i pomoc społeczeństwu.

W misji zapewnienia zdolności państwa do obrony i przeciwstawienia się agresji w ramach zobowiązań sojuszniczych Siły Zbrojne RP utrzymują gotowość do [SO RP, 2009]:

- 1) realizacji zadań związanych z obroną i ochroną nienaruszalności granic RP,
- 2) udziałem w działaniach antyterrorystycznych w kraju i poza nim,
- 3) udziałem w rozwiązywaniu lokalnego lub regionalnego konfliktu zbrojnego na obszarze odpowiedzialności NATO lub poza nim,
- 4) udziałem w operacji obronnej poza obszarem kraju odpowiednio do zobowiązań sojuszniczych w ramach artykułu 5 TP,
- 5) prowadzeniem strategicznej operacji obronnej na terytorium RP.

10.4. Znaczenie bezpieczeństwa społecznego

Bezpieczeństwo społeczne można definiować jako składową bezpieczeństwa narodowego, czyli stan społeczeństwa zapewniający nie tylko trwanie oraz przetrwanie narodu, lecz również jego rozwój [Loranty, 2004, s. 18]. *Bezpieczeństwo społeczne* to również ochrona egzystencjalnych podstaw życia ludzi, zapewnienie możliwości zaspokajania indywidualnych potrzeb (materialnych i duchowych) oraz realizacji aspiracji życiowych przez tworzenie warunków do pracy i nauki, ochronę zdrowia oraz gwarancje emerytalne. *Bezpieczeństwo społeczne* obejmuje całokształt działań prawnych, organizacyjnych i wychowawczych realizowanych przez podmioty rządowe (narodowe i ponadnarodowe), pozarządowe oraz samych obywateli, które mają na celu zapewnienie pewnego poziomu życia osobom, rodzinom, grupom społecznym oraz niedopuszczenie do ich marginalizacji i wykluczenia społecznego. Chodzi tu zwłaszcza o zapewnienie pomocy ludziom, którzy czasowo lub trwale są niezdolni do pracy zawodowej, znaleźli się przez własną niezaradność w trudnych sytuacjach życiowych lub ze względu na zaistniałe okoliczności zewnętrzne (np. powódź, pożar) doświadczyli pogorszenia warunków życia. Warto jednak zaznaczyć, iż oferowana pomoc i wsparcie społeczne nie może prowadzić do tzw. bezradności i bierności obywatelskiej, czyli oczekiwania, że państwo rozwiąże za obywateli wszystkie problemy życiowe, [Jakubczak, 2006].

Rozpatrując pojęcie *bezpieczeństwo społeczne*, warto zdefiniować pojęcie – *społeczeństwo*. Termin *społeczeństwo* bardzo często stosowany jest jako wygodna nazwa wszystkich form życia społecznego, które przeciwstawia się kategorii jednostki. W rozważaniach o *bezpieczeństwie społecznym* – *społeczeństwo* traktować należy jako pewną całość, na którą składają się trzy podstawowe komponenty [Turowski, 2000, s. 53-54]:

- 1) Obiektywne warunki bytu danego społeczeństwa – stanowi je określony obszar geograficzny. Przesądza on o klimacie, rodzaju fauny i flory, o wielkości bogactw naturalnych, wpływa pośrednio na charakter gospodarki narodowej danego społeczeństwa. Do tej grupy zalicza się również stan rozwoju gospodarczego, osiągnięty poziom wytwarzania dóbr materialnych i usług, wielkość i strukturę wytworzonego dochodu narodowego. Obiektywne warunki bytu stanowią podłoże do rozwoju społeczeństwa.
- 2) Struktura społeczna – stanowią ją różne formy życia społecznego połączone wzajemnymi zależnościami. Struktura obejmuje wszystkie rodzaje zbiorowości i grup społecznych oraz instytucje, które one wytworzyły. Społeczeństwo jest podzielone na warstwy społeczne, klasy, grupy statusowe. Stanowi hierarchię pozycji związanych z nimi

relacji oraz szans życiowych. W skrajnym sformułowaniu to elity, masy oraz grupy marginalizowane, wypchnięte poza system społeczny. Społeczeństwo to także określona struktura przemocy. W pewnych sytuacjach okazuje się ona ważnym aspektem leżącym u podstaw ruchów destabilizujących porządek społeczny, hierarchię władzy i autorytety. Postrzeganie przestrzeni społecznej wokół siebie jako uporządkowanej, zapewniającej równość szans, równość wobec prawa, dostępność wyższych pozycji dzięki własnej pracy może być z kolei ważną zasadą stabilizującą system społeczny.

- 3) Kultura danego społeczeństwa – stanowi klamrę spinającą wszystkie zbiorowości. Składają się na nią wspólne wartości, normy z nich wynikające oraz wzory zachowań, co do których występuje względna zgodność, mimo istnienia różnych odmienności i odrębności kulturowych pomiędzy poszczególnymi grupami wchodzącymi w skład danego społeczeństwa.

Współczesne społeczeństwo zamieszkujące kontynent europejski, czuje się bardziej zagrożone z powodów ekonomicznych lub ekologicznych niż militarnych. Dlatego działalność państwa, oprócz zapewnienia bezpieczeństwa militarnego, powinna koncentrować się na wielu innych problemach, w tym dotyczących poziomu życia społecznego. Powoduje to, że szczególnie ważne stają się obecnie takie wartości, jak: *pokój społeczny, pomyślność, sprawiedliwość, równowaga ekologiczna, dobro wspólne* itp. [Nowak, Nowak, 2011, s. 110].

10.5. Znaczenie bezpieczeństwa ekologicznego

W wyniku odprężenia i zmiany układów polityczno-militarnych w latach 90. pojawiła się nowa jakość w pojmowaniu bezpieczeństwa w ogólności. Wystąpiła tendencja do poszerzenia treści pojęcia bezpieczeństwa o obszary niemilitarne, obejmujące sfery *gospodarcze, kulturowe, naukowo-techniczne, ideologiczne oraz ekologiczne (środowiskowe)*.

W odniesieniu do *bezpieczeństwa ekologicznego (środowiskowego)* nie ma jednomyślności w jego zdefiniowaniu. W literaturze można doszukać się wielu mniej lub bardziej trafnych definicji, zatem istnieje zupełna dowolność jego interpretacji. Jednak dla lepszego zrozumienia omawianego bezpieczeństwa należy wyjaśnić, co oznacza termin *zagrożenie*.

Syntetyzując *zagrożenie* od strony intuicyjnej – rozumienie tego terminu prowadzi do stwierdzenia, że odnosi się ono do sfery świadomościowej pod-

miotu (człowieka, grupy społecznej, narodu lub narodów) i oznacza pewien stan psychiki lub świadomości wywołany postrzeganiem zjawisk, które są oceniane albo jako niekorzystne, albo jako niebezpieczne i mają wymiar subiektywny. Stąd można wskazać, że zagrożenie to sytuacja, w której pojawia się prawdopodobieństwo powstania stanu niebezpiecznego dla otoczenia, [Słownik terminów..., 2002, s. 162]. Drugi aspekt zagrożenia stanowią czynniki powodujące stan niepewności i obaw, a więc rzeczywiste działania innych uczestników życia społeczności, niekorzystne i niebezpieczne dla żywotnych interesów oraz podstawowych wartości danego podmiotu jednostkowego lub zbiorowego. Jest to zagrożenie realne traktowane jako możliwość wystąpienia jednego z negatywnie wartościowanych zjawisk [Słownik terminów..., 2002, s. 162].

Postrzeganie zagrożeń zewnętrznych odczuwanych przez dany podmiot może być odbiciem realnego stanu rzeczy (zagrożenie rzeczywiste lub potencjalne) lub też może być fałszywe. Ze względu na to, jak dużą zmienność w czasie i przestrzeni elementów składających się na bezpieczeństwo pojawiają się trudności w procesie ich poznawania. To jest przyczyną koncentrowania się jedynie na analizie obiektywnych i subiektywnych aspektów zagrożenia. Jego model w uproszczeniu uwzględnia następujące składowe [Słownik terminów..., 2002, s. 162]:

- 1) stan braku bezpieczeństwa – charakteryzuje się występowaniem dużego rzeczywistego zagrożenia zewnętrznego, a postrzeganie go jest prawidłowe (adekwatne),
- 2) stan obsesji – występuje wtedy, kiedy nieznaczne zagrożenie jest postrzegane jako duże,
- 3) stan fałszywego bezpieczeństwa – oznacza sytuację, gdy zagrożenie zewnętrzne jest poważne, a postrzegane bywa jako niewielkie,
- 4) stan bezpieczeństwa – mający miejsce jedynie wtedy, kiedy zagrożenie zewnętrzne jest nieznaczne, a jego postrzeganie prawidłowe.

Uwzględniając powyższe, zaistniała potrzeba tworzenia społeczeństwu warunków, które wpływają na kształt i zakres zainteresowania *bezpieczeństwa środowiskowego (ekologicznego)*.

Środowisko jest swoistym systemem łączącym czynniki biotyczne i abiotyczne wpływające na rozwój gatunku lub populacji. Z tego wynika, iż istnieje potrzeba teoretycznego odniesienia się do kryzysowych zjawisk i tendencji, ujawnienia ich najogólniejszych przyczyn, uwarunkowań i mechanizmów, a także aktywnego włączenia się w nurt tych działań praktycznych, których celem jest eliminowanie lub pomniejszanie zgubnych dla przyrody i człowieka procesów [Tyburski, 1993].

Dlatego biorąc za podstawę zagrożenie ekologiczne ujmowane jako rodzaj zagrożenia oraz uwzględniając najczęstszy schemat: działanie negatywne – podmiot oddziaływania – skutek działania, w wyniku którego może nastąpić niebezpieczeństwo dla istot żywych na skutek zmiany środowiska naturalnego, [Słownik terminów..., 2002, s. 162]. Można powiedzieć, że *bezpieczeństwo ekologiczne* to stan przeciwdziałania społecznego skutkom przekształceń otaczającego środowiska. Przez analogię, w podobny sposób w odniesieniu do ekosystemu określimy *bezpieczeństwo ekologiczne* jako – stan ekosystemu, w którym ryzyko zakłóceń jego składowych jest niewielkie (zerowe jest zapewne nieosiągalne) [Zacher, 1991, s. 98].

Jednak katastrofy przemysłowe, które miały miejsce w minionych latach, szczególnie w Seveso (1976 r.), Bhopalu (1984 r.) i Czarnobylu (1986 r.), spowodowały powstanie innej definicji. *Bezpieczeństwo ekologiczne*, to składowa pełnego bezpieczeństwa międzynarodowego, jaka poprzez interakcje z innymi składnikami polityki bezpieczeństwa promuje ład międzynarodowy bardziej zgodny z potrzebami ludzi [Problema okružajuszczij..., 1976, s. 81-82]. Dlatego można powiedzieć, że *bezpieczeństwo ekologiczne* to trwały i ciągły proces zmierzający do osiągnięcia pożądanego stanu ekologicznego, zabezpieczający spokojną i zdrową egzystencję wszystkich elementów ekosystemu, przy użyciu różnych środków zgodnych z zasadami współżycia wewnętrznego państwa i społeczności międzynarodowych [Haber, 1981].

Taka definicja sprowadza *bezpieczeństwo ekologiczne* do wąsko pojmowanej konstruktywnej ochrony środowiska (jego ekosystemów) i dążeń prowadzących do unikania wszelkich zagrożeń. To pozwala wnioskować, że proces ten powinien toczyć się przy udziale wielu elementów składowych, których działanie przede wszystkim powinno być dostosowane do sfery współpracy międzynarodowej, strategii rozwoju danego kraju oraz zbiorowej świadomości ekologicznej jego społeczności. Dlatego możemy przyjąć, że *bezpieczeństwo ekologiczne* to umowny system jednostek i instytucji wykonawczych połączonych jednolitym celem, zbiorami zadań itp., którego funkcjonowanie powinno przynieść pożądane efekty w przypadku różnorodnych zagrożeń, bez względu na to czy będą to zagrożenia czasu pokoju, czy okresu wojny, [Bezpieczeństwo..., Materiały BBN, 2006].

Bezpieczeństwo środowiskowe, z racji występowania na danym kontynencie wielu państw, może być osiągnięte i utrzymane dzięki przestrzeganiu szeregu zasad postępowania w odniesieniu do stosunków pomiędzy nimi. To przekłada się na wiele ważnych aspektów, w tym również te o charakterze militarnym.

10.6. Znaczenie bezpieczeństwa kulturowego

Kolejną składową bezpieczeństwa narodowego jest *bezpieczeństwo kulturowe*, przy omawianiu, którego należałoby scharakteryzować *ochronę tożsamości kulturowej, dziedzictwa kulturowego*, a przede wszystkim *tożsamości narodowej* i *ochronę dóbr kultury*.

Przy czym *kultura* określa całokształt materialnego i duchowego dorobku ludzkości, gromadzony, utrwalony i wzbogacony w ciągu jej dziejów, przekazywany z pokolenia na pokolenie. W skład tak pojętej kultury wchodzi nie tylko wytwory materialne i instytucje społeczne, ale także zasady współżycia społecznego, sposoby postępowania, wzory, kryteria ocen estetycznych i moralnych przyjęte w danej zbiorowości i wyznaczające obowiązujące zachowanie [Encyklopedia..., 1982, s. 388].

Natomiast *dobra kultury* podlegają międzynarodowej ochronie prawnej, stąd pojęcie to zostało zdefiniowane na gruncie prawa międzynarodowego – przez konwencję haską z 1954 r. o ochronie dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego. W artykule 1 za dobra kultury konwencja uznaje [Lewandowski 2001, s. 32-46]:

- 1) dobra ruchome lub nieruchome, które posiadają wielką wagę dla dziedzictwa kulturalnego narodu, z przykładowym ich wymienieniem, np. zabytki architektoniczne, sztuki lub historii, zarówno religijne, jak i świeckie,
- 2) stanowiska archeologiczne, dzieła sztuki, rękopisy, książki i inne przedmioty,
- 3) gmachy, których zasadniczym i stosowanym w praktyce przeznaczeniem jest przechowywanie lub wystawianie dóbr kulturalnych ruchomych,
- 4) ośrodki obejmujące znaczną ilość dóbr kulturalnych.

W ustawie o ochronie dóbr kultury z 15.02.1962 r. w art. 2 czytamy, że: *dobrem kultury* jest każdy przedmiot ruchomy lub nieruchomy, dawny lub współczesny, mający znaczenie dla dziedzictwa i rozwoju kulturalnego ze względu na jego wartość historyczną, naukową lub artystyczną [Dz.U. z 2.02.1962 r., poz. 48]. Późniejsze zmiany w ustawie nie zmieniły definicji dobra kultury.

Obydwa akty prawne wprowadzają termin *dziedzictwa kulturalnego* (w innych aktach prawnych także – *dziedzictwo narodowe*). Pojęcie *dziedzictwa kulturalnego* (*dziedzictwo narodowe*), które wiąże się z jednej strony z dobrami kultury cennymi dla narodu, z drugiej zaś strony – z przekazywaniem następnemu pokoleniu tradycyjnych wartości i idei w społeczeństwie. Tradycja jest

nośnikiem wartości społecznych tak długo istniejących w świadomości, jak długo mają aktualne znaczenie, upadających, gdy przestają być potrzebne. Nie wszystkie źródła, dokumenty, przedmioty materialne mają do spełnienia tę samą funkcję społeczną i kulturalną [Pruszyński, 1989, s. 15-21].

Ostatnio pojawiają się kwestie budowania i przypisywania tożsamości wspólnotom i organizacjom noszącym cechy transnarodowe, np. Unii Europejskiej [Czaja, 2001, s. 22-39]. Duży wpływ na kształtowanie tożsamości lokalnych i narodowych ma kultura. Szczególnie ważna jest rola kultury wobec narodu. Nie ma narodu bez *kultury narodowej*. Można przyjąć, że: *kultura narodowa* to całościowy dorobek duchowego, intelektualnego i materialnego stworzonego wysiłkiem jednostek i zbiorowości ludzkich, zachowanego i utrwalonego [Pruszyński, 2001, s. 42-47]. Inaczej *kulturę narodową* można określić jako szeroki i złożony układ sposobów działania, norm, wartości i symboli, wierzeń, wiedzy i dzieł symbolicznych, który przez jakąś zbiorowość społeczną uważany jest za własny, wyrosły z jej tradycji i historycznych doświadczeń oraz obowiązujący w jej obrębie, [Kłoskowska, 1991, s. 51].

Obawa o utratę tożsamości kulturowej, a tym samym narodowej, istniała zawsze i niekiedy obawy te potwierdzały się w sposób tragiczny – wojny, podboje kolonialne i narzucanie przez metropolie własnej dominującej kultury najeźdźcy, polityka wynaradawiania i walki z ostoją, wartościami i symbolami narodu, jak w przypadku narodu polskiego, rozczłonkowanego przez trzech zaborców, zmuszonego bronić własnej tożsamości (szczególnie w okresie tzw. Kulturkampf w zaborze pruskim). Podobna obawa o utratę tożsamości kulturowej i narodowej miał miejsce podczas wstępowania Polski do Unii Europejskiej. Uzasadnione obawy wynikają jednak z innych powodów i rzeczywistych zagrożeń: niekontrolowanego napływu kultury masowej, afirmacji tzw. *kultury śmierci, masowej migracji, kryzysu wartości, dezintegracji tradycyjnych struktur społecznych* [Czaja, ZUMS BN, 2007].

Pojawia się problem bezpieczeństwa kulturowego, definicja którego powinna wskazać na kilka istotnych elementów: *zachowanie tożsamości kulturowej, czystości języka, kultury, istotnych dla narodów zwyczajów i religii*. Niektóre definicje podkreślają znaczenie wolności myśli, stylu życia, praw przynależności etnicznej i płci.

Bezpieczeństwo kulturowe jest wymiarem, jakże często niedocenianego, bezpieczeństwa ludzkiego. Składa się ono z bezpieczeństwa jednostkowego oraz poczucia zbiorowej tożsamości, które są tak charakterystyczne dla naszego postmodernistycznego świata. Zawiera wolność myśli, sumienia, mowy, stylu życia, przynależności etnicznej, płci, poczucie przynależności do stowarzyszeń, związków, obejmuje także kulturalne i polityczne współzawodnictwo [www.toda.org/conferences/berlin/papers/tehranian.html]. Inna definicja

podkreśla, że *bezpieczeństwo kulturowe* to zdolność społeczeństwa do ochrony jego specyficznego charakteru, w zmieniających się warunkach oraz wobec rzeczywistych lub pozornych zagrożeń. Bezpieczeństwo wiąże się z zachowaniem trwałości tradycyjnych schematów językowych, kultury, stowarzyszeń, tożsamości, narodowych zwyczajów i praktyk religijnych, przy uwzględnianiu tych zmian, które są zgodne z tymi zasadami i można je zaakceptować, [Tardif, Benghozi, Junne, 2002]. W następnej czytamy, że *bezpieczeństwo kulturowe* w wymiarze narodowym oznacza warunki, w których społeczeństwo może utrzymywać i pielęgnować wartości decydujące o jego tożsamości, a jednocześnie swobodnie czerpać z doświadczeń i osiągnięć innych narodów. Jest więc stanem pewnej równowagi niezbędnym, lecz ani teoretycznie, ani empirycznie niemożliwym do określenia [Bobrowa, Halizaka, Zięba, 1997, s. 140].

Biorąc pod uwagę dotychczasowe rozważania aspektów pojęciowych, a także dorobek piśmiennictwa naukowego na ten temat, jak również praktyczne przejawy postaw państw i polityki w tym zakresie, *bezpieczeństwo kulturowe* można określić jako zdolność państwa do ochrony *tożsamości kulturowej, dóbr kultury i dziedzictwa narodowego*, w warunkach otwarcia na świat, umożliwiających rozwój kultury poprzez internalizację wartości niesprzecznych z własną tożsamością. Tak pojęte bezpieczeństwo kulturowe obejmuje następujące czynniki [Czaja, ZUMS BN, 2007]:

- 1) ochronę wartości kultury symbolicznej (duchowej), istotnych dla tożsamości narodowej (język, religia, zwyczaje, tradycje historyczne, literatura, filozofia, ideologia itd.) – są to tzw. dominanty kulturowe, czyli te cechy, które nadają kulturze tożsamość,
- 2) ochronę materialnych dóbr kultury i dziedzictwa kulturowego (zabytki, pomniki narodowe, obiekty uznane za część dziedzictwa światowego, kościoły, zamki i pałace projektowane przez wybitnych architektów, kompleksy miejskie o starej zabudowie, dzieła sztuki i rzemiosła artystycznego oraz inne obiekty o szczególnej wartości),
- 3) poczucie bezpieczeństwa kulturowego dotyczy zarówno narodu (tożsamość narodowa), jak i jednostek (swoboda tworzenia, kontaktów) i grup etnicznych (odrębności kulturowych związanych z etnicznością, mniejszościami narodowymi); wyrazem tego jest pojawienie się prawa do kultury, prawa człowieka z zakresu praw trzeciej kategorii,
- 4) pojęcie otwartości kultury, niezwykle ważne dla jej historycznego rozwoju, polega przede wszystkim na zachowaniu stanu równowagi między jej wewnętrznym rozwojem opartym na rodzimych wartościach a ochroną przed niepożądanymi wpływami i jednoczesną internalizacją elementów niesprzecznych; ta równowaga ma kluczowe znaczenie dla bezpieczeństwa kulturowego w zakresie kultury duchowej,

- 5) ważnym czynnikiem bezpieczeństwa kulturowego jest prowadzenie zagranicznej polityki kulturowej obliczonej z jednej strony na promocję własnej kultury i kraju, z drugiej zaś, na tworzenie sprzyjających warunków zewnętrznych do rozwoju kultury.

Dlatego, pojęcie *bezpieczeństwo kulturowe* jest ściśle związane z polityką wewnętrzną i zagraniczną państwa oraz polityką bezpieczeństwa narodowego i strategią bezpieczeństwa narodowego.

10.7. Znaczenie bezpieczeństwa informacyjnego

Ostatnie lata przyniosły nam rozwój nowych zagrożeń dla bezpieczeństwa, tzn. zagrożenie *bezpieczeństwa informacyjnego* państwa. Aktualność i duże znaczenie bezpieczeństwa informacyjnego są ściśle związane z rozwojem technologicznym i ewolucją informacyjną, ponieważ informacja sama w sobie stała się bardzo ważnym zasobem gospodarki wywierający istotny wpływ na jej rozwój. Przykładem na wzrastającą rolę informacji w sferze militarnej jest przebieg wojny w rejonie Zatoki Perskiej z Irakiem oraz operacja lotnicza NATO w 1999 r. przeciw Jugosławii, a także włamanie holenderskich hakerów do amerykańskiego rządowego komputera, w którym były przechowywane dane dotyczące rozmieszczenia wojsk sojusznicznych i próba sprzedania ich Saddamowi Husajnowi [file://Pozyskiwanie% ...].

Jednocześnie wzrosło znaczenie i rola informacji w sferze militarnej, co doprowadziło do pojawienia się nowego pojęcia *wojna informacyjna* – rozumianego, jako akcję mającą na celu osiągnięcie „wyższości” informacyjnej poprzez oddziaływanie na system informacyjny przeciwnika, proces przepływu informacji oraz sieci komputerowe i obronę własnych informacji, systemów informacyjnych, procesów przepływu informacji i sieci komputerowych. Rozpatrując podmioty mogące zagrozić podstawowym interesom państwa za pośrednictwem ataku informacyjnego musimy pamiętać o tym, że mogą one mieć charakter państwowy (militarne struktury państwa), jak i pozapaństwowy (terroryści lub transnarodowe korporacje). Zagrożenia informacyjne bezpieczeństwa narodowego dotyczą posiadania, przetrwania i rozwoju społeczeństwa informacyjnego. Zwykle zalicza się do nich brak informacji lub jej niedostateczną ilość bądź ich przeciwieństwo, czyli nadmiar informacji, powodujący zjawisko tzw. chaosu informacyjnego. *Bezpieczeństwo informacyjne* państwa może być też zagrożone przez celowe działania ludzi lub instytucji, prowadzące do: *nieuprawnionego ujawnienia informacji, szpiegostwa, walki*

informacyjnej, naruszenia praw obywatelskich, cyberterroryzmu oraz przestępstw komputerowych [Praca n-b, AON... 2006].

Cyberterroryzm jest obecnie, w dobie społeczeństwa informacyjnego, jednym z najważniejszych zagrożeń, jest zjawiskiem z pogranicza kilkunastu płaszczyzn, takich jak: *bezpieczeństwo teleinformacyjne, bezpieczeństwo teleinformatyczne, informatyka, technologia teleinformacyjna i teleinformatyczna, bezpieczeństwo osobowe, regulacje prawne narodowe i międzynarodowe, dane osobowe* itd.

Zjawisko to stanowi, lub może stanowić, zagrożenie *bezpieczeństwa informacyjnego* dla jednostek organizacyjnych państwa – podsektorów infrastruktury krytycznej, państwa – infrastruktury krytycznej oraz wspólnot międzynarodowych. Sprawcami tych ataków mogą być: hakerzy, aktywiści, crackerzy, frustraci, wandal, przestępcy, szpiegzy, ruchy narodowo-wyzwoleńcze, ruchy powstańcze, organizacje terrorystyczne i także służby ochrony państwa lub podmioty gospodarcze operujące w sieciach teleinformatycznych.

Cyberterroryzm zawsze będzie przynosił straty materialne i osobowe. Sposób oddziaływania cyberataku jest zawsze wielowymiarowy i kaskadowy. Bezpośrednio uderza on w bazy danych ofiar, może przyczynić się do destrukcji i dezorganizacji życia danej społeczności – atak na *infrastrukturę krytyczną państwa*. Atak na systemy: *energetyczne, zaopatrywania w wodę, transportu, łączności, zdrowia, zaopatrywania w żywność, bankowości, urzędy państwowe*, to wręcz scenariuszowe przykłady działania zagrażającego życiu i zdrowiu ludności. W ten sam sposób obezwładnić można system obrony państwa. Rozważania te na obecnym poziomie wiedzy informatycznej nie są już elementami fantastyki naukowej, ale podstawą scenariuszy walki informacyjnej. Niejednokrotnie wiele państw obecnie na świecie lekceważy fakt, że cyberterrorystyczne ataki mogą przerodzić się w śmiertelne zagrożenie poprzez [Bógdał-Brzezińska, Gawrycki, 2003]:

- 1) przeładowywania i zakłócenia funkcjonowania komunikacji telefonicznej blokującej powiadamianie alarmowe – numer telefonu 112 lub 911 USA,
- 2) zakłócenia ruchu lotniczego statków powietrznych,
- 3) uszkodzania i rekonfiguracji oprogramowania używanego w szpitalach i ratownictwie medycznym,
- 4) manipulacje treściami receptur w skomputeryzowanych liniach produkcyjnych firm farmaceutycznych,
- 5) zmiany ciśnienia w ropociągach i gazociągach prowadzące do wybuchów,
- 6) kradzież tożsamości,
- 7) uzyskiwanie dostępu i zmian danych krytycznych,
- 8) sabotaż danych na rynkach finansowych.

10.8. Terroryzm a bezpieczeństwo narodowe

Kolejnym ważnym elementem mającym wpływ na bezpieczeństwo narodowe jest *terroryzm*. *Terroryzm* był przedmiotem debat wewnątrz ONZ od kilkadziesiąt lat. Dzięki współpracy państw udało się wypracować kilkanaście konwencji międzynarodowych odnoszących się do działań o charakterze terrorystycznym. Państwa członkowskie poprzez współpracę na forum Zgromadzenia Ogólnego w coraz większym stopniu koordynują swoje wysiłki w celu zwalczania *terroryzmu*. Kontynuują również pracę nad tworzeniem nowych norm prawnych w tym obszarze. Z kolei Rada Bezpieczeństwa uchwała odpowiednie rezolucje i powołuje organy pomocnicze do walki z *terroryzmem*. Jednocześnie wiele podmiotów systemu Narodów Zjednoczonych jest zaangażowanych w poszczególne operacje zwalczania *terroryzmu*, wspomagając tym samym państwa członkowskie w ich wysiłkach.

Nowym etapem w walce z *terroryzmem* jest przyjęcie 8.09.2006 r. przez państwa członkowskie *Globalnej Strategii Zwalczania Terroryzmu*. Stanowi ona pierwsze wspólne strategiczne podejście do zwalczania terroryzmu, jakie udało się wypracować państwom z całego świata. Łączy różne podmioty systemu NZ w ich działaniach w walce z *terroryzmem*. Strategia stanowi podstawę planu działania mającego na celu [GSZT, ONZ, 2006]:

- 1) rozpatrzyć przyczyny rozprzestrzeniania się terroryzmu,
- 2) zapobiegać i zwalczać terroryzm,
- 3) podjąć środki umożliwiające budowę zdolności państw do walki z terroryzmem,
- 4) wzmocnić rolę ONZ w zwalczaniu terroryzmu,
- 5) zapewnić ochronę praw człowieka podczas zwalczania terroryzmu.

Strategia zbudowana została na bezprecedensowym porozumieniu dotyczącym konieczności powszechnego potępienia terroryzmu we wszystkich jego formach i przejawach, osiągniętym przez światowych przywódców podczas Światowego Szczytu we wrześniu 2005 roku. Polska aktywnie uczestniczy w działaniach prowadzonych przez ONZ w kontekście walki z terroryzmem [Materiały ONZ, 2007].

10.9. Globalizacja a bezpieczeństwo narodowe

Globalizacja z pewnością umniejsza rolę rządów poszczególnych państw, a tym samym wpływa na bezpieczeństwo narodowe. Dzieje się tak przede wszystkim z trzech względów: z powodu rozwoju ponadnarodowych korporacji, ze względu na zobowiązania ciążące na państwie w wyniku wprzęgnięcia

go w gospodarke globalną, z uwagi na utratę kontroli nad obywatelem. Pierwsza kwestia polega na wzroście znaczenia ponadpaństwowych prywatnych struktur działających w oparciu o podstawową dla nich zasadę zysku¹.

Interesy globalnych koncernów nierzadko rozmiągają się z interesami państw, ale raczej przesadą byłoby twierdzenie, że w niedalekiej przyszłości czekają nas rządy światowych korporacji. Przesadą, gdyż na czele konkretnych firm stoją konkretni ludzie, obywatele konkretnych państw, często związani z aparatem politycznym i współpracujący z nim. Przedsiębiorstwa poza tym nie chcą rządzić, celem ich nie jest władza, lecz zysk.

Drugi element niwelujący rolę rządu, polegający na wprzęgnięciu państwa w globalne procesy gospodarcze, odbywa się poprzez takie instytucje, jak: UE i Bank Światowy. Państwo przyjmuje pewne zobowiązania, czasem nawet objęte klauzulami karnymi w razie niezrealizowania pewnych celów. Teoretycznie może ono wyjść z tych układów, ale koszty takiego wyjścia są przeważnie zbyt duże. Trzecim i chyba najważniejszym elementem, niwelowania roli rządu jest wzrost możliwości obywatela w wyniku procesów globalizacyjnych. W szczególności wzrost ten obserwujemy na polu środków masowego komunikowania, do których dostęp staje się coraz powszechniejszy. Państwo nie jest w stanie kontrolować wszystkich obywateli. Nie jest w stanie reglamentować dóbr i skutecznie utrzymywać barier gospodarczych. Poprzez wolność jednostki, państwo traci kontrolę nad całą gospodarką będącą sumą działań poszczególnych jednostek.

Pomimo tego, globalizacja nie doprowadzi do tego, że wszyscy staniemy się kosmopolitami, bez jakiegokolwiek państwowości. Teoretycznie, biorąc pod uwagę kierunek przemian globalizacyjnych, można stwierdzić, że jest to prawdopodobne, ale mało realne. Przy czym rozróżnić trzeba utratę państwowości od zniknięcia narodów. Mamy do czynienia z zanikiem granic, ale nie oznacza to kosmopolityzmu – objawiającego się w życiu społecznym jako uznawanie za swą ojczyznę całego świata. Nawet, gdy znikną granice – pozostaną więzi społeczne, poczucie jedności narodowej. Poza tym utopią wydaje się zaistnienie kosmopolityzmu w wymiarze gospodarczym. Może on oznaczać współodpowiedzialność człowieka za wydarzenia na drugim krańcu świata, poczucie więzi z tamtymi ludźmi i ich sytuacją materialną. Wątpliwe

¹ Przykładem może być działanie np. koncernu Coca-Cola, który w trakcie zimnej wojny nie widział nic zdrożnego w podlizywaniu się decydom ZSRR poprzez wysyłanie do nich specjalnych wersji Coca-Coli. Do Stalina Coca-Cola wysłała wersję swego napoju z białym kapslem na środku którego widniała czerwona gwiazda. Gdy zatem USA prowadziły bezpardonową walkę ze swym najgroźniejszym wrogiem – „amerykańska” firma w najlepsze lobbowała w celu wprowadzenia swego napoju na rynek tego wroga. Pokazuje to, że polityczny wróg Stanów Zjednoczonych, niekoniecznie musiał być wrogiem Coca-Coli kierującej się interesem ekonomicznym. Pozostaje tylko pytanie, czy administracja amerykańska mogła powstrzymać działania swego rodzimego koncernu i czy chciała je powstrzymać? Odpowiedzią może być współczesne postępowanie USA wobec Chin.

wydaje się, by nawet duże grupy społeczne były zainteresowane czymś więcej niż ich najbliższe otoczenie i chciały się np. wyzbywać części swych dóbr na rzecz innych „obywateli świata”. Procesy takie mogą zachodzić na poziomie narodu, państwa, ale nie (na obecnym poziomie rozwoju człowieka) na wyższym poziomie wspólnoty międzyludzkiej.

* * *

Kluczowym czynnikiem decydującym o kształcie obecnych stosunków międzynarodowych są procesy globalizacyjne, przejawiające się w stałym rozwoju swobody przepływu idei, osób, towarów, usług i kapitału. Następstwa tych procesów mają dwoistą naturę. Globalizacja przyczynia się do podniesienia poziomu rozwoju cywilizacyjnego w skali ogólnoświatowej, ale też do znacznego pogłębienia różnic rozwojowych pomiędzy państwami oraz wewnątrz społeczeństw. Złożona sieć powiązań gospodarczych, politycznych i komunikacyjnych usposabia państwa i narody świata do pokojowej współpracy, kreując zarazem nowe obszary i możliwości konfrontacji. Obecny poziom zintegrowania światowego życia ekonomicznego powoduje, iż gwałtowne zmiany, załamania koniunktury i kryzysy zachodzące nie tylko w najbliższym otoczeniu Polski, ale i w innych rejonach świata, mogą oddziaływać negatywnie na stabilność polskiej gospodarki, a tym samym bezpieczeństwa państwa. Szczególnie ważna w tym kontekście, zważywszy na stopień ich płynności, jest możliwość nagłej destabilizacji rynków finansowych, [SR ... 2011-2022].

Globalne środowisko bezpieczeństwa staje się coraz bardziej dynamiczne i złożone. Wraz ze zmianami potencjału gospodarczego, demograficznego, a także militarnego kluczowych państw, pozimnowojenny porządek światowy ewoluuje w kierunku ładu wielobiegunowego. Globalizacja wniosła nowe treści do pojmowania *bezpieczeństwa narodowego*, zacierając granicę między wewnętrznym a zewnętrznym wymiarem bezpieczeństwa. Rosnąca współzależność międzynarodowa we współczesnym świecie często skutkuje nieprzewidywalnością wielu zjawisk i ich pochodnych, których zasięg nie jest ograniczony barierami geograficznymi czy systemami politycznymi i gospodarczymi. W takim układzie powiązań powstające zagrożenia i ryzyko mają charakter globalny, a podmioty pozapaństwowe mogące ten układ zakłócić, zyskują na znaczeniu, [SO ..., 2009]. Najpoważniejszymi zagrożeniami pozostają: *terroryzm międzynarodowy, cyberterroryzm i terroryzm z użyciem broni masowego rażenia, proliferacja broni masowego rażenia i środków jej przenoszenia, zorganizowana przestępczość międzynarodowa, opierająca swoją działalność na przemyśle broni i materiałów podwójnego zastosowania,*

handlu narkotykami i ludźmi oraz na nielegalnych operacjach finansowych, a także piractwo morskie.

Konflikty lokalne na tle etnicznym, religijnym i kulturowym, których podłoże stanowią spory *historyczne, geograficzne i narodowościowe*, to wciąż poważne wyzwanie dla systemu bezpieczeństwa międzynarodowego. Coraz częściej w konfliktach biorą udział podmioty pozapaństwowe, które poprzez możliwość efektywnego użycia siły zbrojnej zagrażają podstawom bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego. Tak złożone podłoże współczesnych konfliktów zbrojnych oraz wzajemne przenikanie się odmiennych zagrożeń i metod walki wymusza na państwach i organizacjach międzynarodowych konieczność kompleksowego podejścia do rozwiązywania konfliktów i szerokiego udziału podmiotów cywilnych w budowie bezpieczeństwa, [SO..., 2009].

Prawdopodobieństwo wystąpienia konfliktu zbrojnego na dużą skalę w dającej się przewidzieć perspektywie jest niskie. Nie można jednak wykluczyć wystąpienia w pobliżu granic RP konfliktu o charakterze lokalnym – obecna sytuacja na Ukrainie. Stąd też Polska powinna utrzymywać zdolności pozwalające na reagowanie na takie zagrożenia. Zagrożenia bezpieczeństwa RP pozostają w ścisłym związku z zagrożeniami globalnymi. Katalog zagrożeń rzutujący na bezpieczeństwo Polski jest w zasadzie tożsamy z zagrożeniami, jakie w otaczającym świecie widzą jej sojusznicy – różnice dotyczą jedynie odmiennego rozłożenia akcentów. Dla Polski priorytetem jest przeciwdziałanie zagrożeniom bezpieczeństwa energetycznego oraz potencjalnemu osłabieniu więzów łączących wspólnotę europejską i transatlantycką. Terroryzm międzynarodowy jest rosnącym zagrożeniem dla bezpieczeństwa obywateli Polski. Przeciwdziałanie i zwalczanie proliferacji broni masowego rażenia oraz innych zagrożeń asymetrycznych i pozamilitarnych pozostanie fundamentalnym zadaniem dla systemu obronnego państwa, [SO..., 2009].

Streszczenie

Bezpieczeństwo państwa to stan uzyskany w wyniku zorganizowanej ochrony i obrony przed możliwymi zagrożeniami, wyrażony stosunkiem potencjału obronnego do skali zagrożeń. W sferze zainteresowania każdej władzy i administracji państwowej jest utrzymywanie bezpieczeństwa narodowego na możliwie najwyższym poziomie. Głównym przedmiotem strategii i polityki bezpieczeństwa jest rozwijanie i regulowanie stosunków z innymi państwami.

Prowadząc politykę zagraniczną każde państwo kieruje się trzema głównymi cechami: zapewnieniem bezpieczeństwa państwa, wzrostem jego siły i roz-

woju oraz wzrostem pozycji międzynarodowej. Poprzez analizę bezpieczeństwa jako stanu, który daje poczucie pewności i gwarancje jego zachowania oraz szansę na doskonalenie, a także jako jedną z podstawowych potrzeb człowieka, tj. sytuacji odznaczającej się brakiem ryzyka utraty czegoś, co człowiek szczególnie ceni, np.: zdrowia, pracy, szacunku, uczuć, dóbr materialnych itp. – pokazano jakie czynniki mają największy wpływ na bezpieczeństwo jednostki zamieszkującej w danym kraju, w określonych warunkach społeczno-politycznych, o konkretnym położeniu geopolitycznym.

Ponadto dowiedziono, że każde państwo powinno stać na straży przestrzegania podstawowych wartości społecznych. W konsekwencji jest to zrozumiałe, że zgodność z podstawowych wartości społecznych musi być priorytetem dla wszystkich państw uczestniczących.

Summary

National Security as a Set of Values of the Internal State

The State security is a status achieved as a result of an organized defence and protection against feasible threats, determined as a defence potential-to-threat scale ratio. Any state power and administration express their interests and ambitions to hold the most possible and highest level of the state security. The main objective of any state strategy and policy is an improvement and management of international relations and external affairs. Running foreign affairs, states head towards three pillars: affirmation of safety of state, increasing the power and development, rising an international position. Taking into consideration a security as a condition which gives a sense of certainty and a guarantee of its preservation, and a chance of improvement, that also assures a one of the main need of a human being, which is a lack of risk to lose something imperative (e.g. a health, a job, a respect, feelings, goods etc.), it has been shown which factors have the biggest influence on a safety of an individual living in a exact country, in defined sociopolitical conditions, in a strict geopolitical location. As a consequence, it could be proved that, each state should stand guard on compliance with fundamental social values. As a consequence, it is understandable, that compliance with fundamental social values must be a priority for all the states involved.

Bibliografia

- Bezpieczeństwo ekologiczne RP*, Materiały BBN, Warszawa, 2007.
- Bógdał-Brzezińska A., Gawrycki M.F., *Cyberterroryzm i problemy bezpieczeństwa informacyjnego we współczesnym świecie*, Warszawa 2003.
- Chomoncik S., Grzonka L., Korybski A., Szynowski R., *Podstawy wiedzy o państwie i prawie pod redakcją Korybskiego A.*, OW BRANTA, Bydgoszcz 2012.
- Czaja J., *Bezpieczeństwo kulturowe RP*, materiały ZUMS BN, Warszawa, 2007.
- Czaja J., *Europa wartości – pytania o tożsamość Unii Europejskiej*, Przegląd Europejski, nr 2(3) 2001.
- Dz.U. z 2.02.1962 r., nr 10, poz. 48. *Późniejsze zmiany w ustawie nie zmieniły definicji dobra kultury*.
- Encyklopedia popularna*, PWN, 1982.
- file://Pozyskiwanie% 20informacji% 20i%20kontroling% 20w% 20systemie% 20zarządzania% 20kryzysowego% 20w% 20państwie.mht
- Franz-Xaver Kaufmann, *Sicherheit als soziologisches und sozialpolitisches Problem*, Stuttgart: Georg Thieme Verlag, 1970.
- Globalna Strategia Zwalczenia Terroryzmu*, ONZ, 2006.
- Haber J., *Bezpieczeństwo jako determinanta stosunków międzynarodowych*, [w:] *Determinanty polityki zagranicznej i międzynarodowej*, Warszawa 1981.
- Jakubczak R. (red.), *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku: wyzwania i strategie*, Warszawa 2006.
- Kłoskowska A., *Kultura narodowa*, [w:] *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku*, pod red. Kłoskowskiej A., Wyd. UW, Wrocław 1991.
- Książkowski K. M., *Bezpieczeństwo ekonomiczne*, Dom Wydawniczy ELIPSA, Warszawa 2011.
- Kukułka J., *Narodziny nowych koncepcji*, [w:] *Bezpieczeństwo międzynarodowe w Europie Środkowej po zimnej wojnie*, (red.) Kruk J., Wyd. ISM UW Warszawa 1994.
- Kukułki J., *Kształtowanie nowego ładu międzynarodowego*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku* (red. Bobrow D.B., Haliżak E., Zięba R.), Warszawa 1997 oraz *Na drodze nowego ładu światowego*, [w:] R. Kuźniar (red.), *Krajobraz po transformacji*, Warszawa 1992.
- Lewandowski Cz., *Międzynarodowe stosunki kulturalne. Wybór dokumentów i literatury*, Wrocław 2001.
- Loranty K., *Bezpieczeństwo społeczne RP*, Wyd. AON, Warszawa 2004.
- Materiały BBN, *Bezpieczeństwo narodowe*, nr III-IV (23-24), Warszawa 2012.
- Michałowska G., *Bezpieczeństwo kulturowe w warunkach globalizacji*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, pod red. Bobrowa D.B., Haliżaka E. i Zięby R., *Scholar*, Warszawa 1997.
- Nowak E., Nowak M., *Zarys teorii bezpieczeństwa narodowego*, Wyd. Difin S.A Warszawa 2011.
- Nowak J. – Jeziorański: [w:] *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku. Wyzwania i strategie*, (red.) Jakubczak R., Flis J., Warszawa 2006.
- Nowakowski Z., *Bezpieczeństwo państwa w koncepcjach programowych partii parlamentarnych w Polsce po 1989 roku*, wyd. Towarzystwo Naukowe Powszechne, Warszawa, 2009.
- Problema okružajuszczijej sriedy w mirowoj ekonomike i mieždunarodnych odnoszenijach*, Moskwa 1976.
- Pruszyński J., *Dziedzictwo kultury polskiej*, Zakamycze, Kraków 2001.

- Pruszyński J., *Ochrona zabytków w Polsce*, PWN, Warszawa 1989.
- Przewodźki E., *Bezpieczeństwo militarne państwa – analiza podstawowych pojęć i treści*, Warszawa 1997.
- Raczkowski K., *Percepcja bezpieczeństwa ekonomicznego i wyzwania dla zarządzania nim w XXI wieku*, [w:] *Bezpieczeństwo ekonomiczne. Wyzwania dla zarządzania państwem*, [w:] Raczkowski K. (red.), *Bezpieczeństwo ekonomiczne. Wyzwania dla zarządzania państwem*, Wolters Kluwer, Warszawa 2012.
- Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, AON, Warszawa 2002.
- Stachowiak Z., *Bezpieczeństwo ekonomiczne*, [w:] Stankiewicz W. (red.), *Ekonomika obrony*, AON, Warszawa 1994.
- Stankiewicz W., *Polityka obronno-gospodarcza w latach 1989-1992*, [w:] *Gospodarka obronna polski w okresie transformacji (1989-1992)*, Wyd. AON, Warszawa 1993.
- Stańczyk J., *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, ISP PAN, Warszawa 1996.
- Strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa, 2007.
- Strategia obronności RP*, Warszawa 2009.
- Strategia rozwoju systemu bezpieczeństwa narodowego RP 2011-2022*, BBN Warszawa.
- Żubrycht T., *Współczesne aspekty bezpieczeństwa państwa*, Zeszyty Naukowe AMW, Rok XLVII nr 4 (167) 2006.
- Tardif J., Benghozi P.J., Junne G., Ross G. and other members of Planet agoras Scientific Committee. www.globalpolicy.org/globaliz/cultural/2002/09intercultural.html
- Turowski J., *Socjologia. Wielkie struktury społeczne*, Lublin 2000.
- Tyburski W., *Pojednać się z ziemią*, IPIR, Toruń 1993.
- Wojnarowski J., Babula J., *Bezpieczeństwo militarne RP*, ZUMS BN, Warszawa. www.toda.org/conferences/berlin/papers/tehranian.html.
- Zacher L., *Bezpieczeństwo ekologiczne – wymiary polityczne, międzynarodowe i globalne*, [w:] *Międzynarodowe bezpieczeństwo ekologiczne*, Lublin 1991.
- Zarządzanie bezpieczeństwem narodowym. Praca n-b Kryptonim „Bezpieczeństwo RP”*, Wyd. AON, Warszawa 2006.
- Zięba R., *Bezpieczeństwo międzynarodowe po zimnej wojnie*, Warszawa 2008.
- Zięba R., *Pojęcie i istota bezpieczeństwa państwa w stosunkach międzynarodowych*, *Sprawy Międzynarodowe* 1989, nr 10.
- Żukrowska K., *Ekonomia jako sfera bezpieczeństwa państwa*, [w:] Raczkowski K., Żukrowska K., Żuber M. (red.), *Interdyscyplinarność nauk o bezpieczeństwie*, Difin, Warszawa 2013 (manuskrypt monografii).